

10. *Трансформация в современной цивилизации: постиндустриальное и постэкономическое общество (материалы «круглого стола») // Вопросы философии*, 2000, № 1.
11. *Философия и литература. Беседа с Жаком Деррида // Жак Деррида ...*, 1993.
12. **Фуко М.** *Археология знания*. – К.: Ника – Центр, 1996.
13. **Фуко М.** *Что такое Просвещение? // Вопросы методологии*, 1995. № 3-4.
14. **Хабермас Ю.** *Моральное сознание и коммуникативное действие*. – СПб.: «Наука», 2000.
15. **Эко У.** *Отсутствующая структура. Введение в семиологию*. – СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1998.
16. **Элиас Н.** *О процессе цивилизации*. – М., СПб.: Университетская книга, Т. 1, 2001.

Павлов В. (Київ)

«НОВИЙ ІСТОРИЗМ» ЯК ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОСТІ

Остання чверть ХХ століття ознаменована подіями та процесами в матеріальній і духовній сферах суспільного життя, які примушують по-новому дивитись на увесь попередній розвиток людської цивілізації, переосмислювати широке коло положень, що мали фундаментальний характер і поставали в якості вихідних засад цілісної світоглядно-наукової парадигми. Бурхливий розвиток новітніх інформаційно-комунікативних технологій, соціально-політичні трансформації, прискорення інтеграційних процесів, загострення екологічних проблем є характерними ознаками сучасності, тієї об'єктивної реальності, яка знаходить свою дефініцію, локалізується в межах термінів і понять новітньої ситуації постмодерну.

Формування нової соціокультурної реальності, що виходить за межі традиційних наукових настанов і філософських конструкцій, викликало до життя появу широкого спектру реакцій – від радикально-нігілістичного заперечення права на існування до надання їй статусу імперативності, всезагальності. Основною темою більшості інтелектуальних дискусій нашого часу постулювання кризи класичних наукових засад, методологічних принципів та стратегій пізнання історичної дійсності. Кризовий стан сучасної науки, зокрема історичних дисциплін, має свої як зовнішні, так і внутрішні передумови й особливості. До зовнішніх належать соціально-економічні трансформації, що дезавуюють роль і значення науки в сучасному світі, втрата універсально-істинісного статусу наукового знання, власне, сама зміна поколінь в науковому середовищі, яка за необхідністю веде до зміни методологічних

орієнтирів та зміщення акцентів у наукових дослідженнях. Внутрішні причини кризи мають глибший характер, вони знаходять свій вияв у переосмисленні предмету й об'єкту історичного знання, стратегічних пізнавальних підходів, специфіки взаємодії дослідника з історичним матеріалом, його інтерпретації, стосуються передусім аналізу змісту отриманих результатів та форми їх викладу. Характерною ознакою цього процесу залучення в якості вихідного матеріалу історичного дослідження пам'яток та джерел, що слугують швидше об'єктами філософсько-історичної та літературної критики, а також застосування до їх аналізу, поруч з історико-філософськими методиками, специфічних літературознавчих методів.

Принциповою особливістю даної ситуації є спроби зміщення уваги дослідників з фіксації зовнішніх ознак подій, явищ, процесів, специфіки їх саморозгортання в часово-просторовому континіумі, причинно-наслідкової взаємодії до суб'єктивного конструювання історичної реальності, включеної у змістовну тканину літературних пам'яток різних історичних періодів. Історик в такому випадку постає в ролі інтерпретатора смислових та знакових конструктів літературного джерела, а сама історія – у вигляді мовленнєвих дискурсивних практик, відображених у літературному творі. Специфічною формоутворюючою сутністю тут є мова як детермінанта мисленнєво-поведінкових актів. Поза мовою, яка функціонує вже не як впорядкований набір знаків і символів, а має креативний, смислотворчий характер, історія людської цивілізації, вплетена в тканину літературних форм, за такого підходу існувати не може.

Класична історичистська парадигма пізнання історичної реальності була піддана нищівній критиці з боку новітніх постмодерністських концепцій за так званий тоталізуючий наративізм, прагнення звести всю багатоманітність історичного розвитку людства до «обмеженої» формули причинно-наслідкової детермінації, яка виключала можливість витлумачення історії крізь призму літературних «слідів» минулого, що відзеркалюють конкретно-історичні умови окремих епох, а також специфічні психологічно-емоційні особливості їх авторів. Традиційна методологія історизму, як раціональна пізнавально-практична стратегія модерну, втрачає свій універсально-істинний статус адекватного відображення історичного минулого, поступаючись місцем новітнім постмодерністським конструкціям історико-філософських досліджень, специфічні риси і характерні особливості яких у повній мірі репрезентує сучасний напрямок історико-літературного аналізу, відомий науковому заголові як «новий історизм.»

Даний феномен постмодерністського дискурсу є своєрідною квінтесенцією теоретико-пізнавальних пошуків західноєвропей-

ської інтелектуальної спільноти другої половини ХХ століття. Як одна з ознак відступу від канонів класичної історіографії повоєнного періоду, як спроба переосмислити традиційні принципи опису історичної дійсності, він акумулював у собі вихідні, базові положення ідейних і практичних джерел постмодерністської парадигми – постструктуралізму та деконструкції, трансформувавши їх в структуру критичного аналізу стратегій пізнання (витлумачення) історичної даності в контексті історико-літературних пам'яток.

Батьківщиною «нового історизму» є США. Зародившись на початку 80-х років ХХ століття в середовищі американських літературознавців як спосіб реконструкції історичних текстів, він поступово набув рис методу здобуття (фіксації) нового історичного знання крізь призму «вчитування» в тканину літературного твору, що належить конкретній історичній епосі. Вийшовши з лона американської університетської філології, «новий історизм» отримав широке розповсюдження в системі історіософських та культурологічних дисциплін, що мають спільне означення в комплексі «Cultural Studies», і постав у якості альтернативної моделі дослідження конструкцій «нової критики» – панівної парадигми американського літературознавства. Варто зауважити, що поняттєво-категоріальний апарат «нового історизму» сформувався ще у середині 70-х років ХХ століття в середовищі дослідників англійської літератури епохи Ренесансу, а в кінці 90-х років він здобув статус провідної теорії історико-літературознавчих студій. Як відзначають автори останнього видання американського *Словника літературознавчих термінів* М. Абрамса, «у 90-ті роки новий історизм зайняв місце деконструкції, як панівна форма авангардної теорії та авангардної дослідницької практики» [4, р. 252].

Разом з тим, на думку загально визнаного «батька-засновника» даного методу Луї Монроза, «при цьому новий історизм до нині не став ясним визначенням якоїсь узгодженої інтелектуальної та інституціональної програми. Не відбулося злиття різних практик, що ідентифікуються як “новий історизм”, в систематичну й авторитетну парадигму інтерпретації ренесансних текстів, і навіть саме виникнення подібної парадигми не здається, ані вірогідним, ані бажаним. Усе, що ми спостерігаємо в теперішній час, – це поєднання найрізноманітніших інтересів під маркою “нового історизму” [1].

Як уже зазначалося, теоретичним підґрунтям цього феномена є ідеї постструктуралізму (концепція відносин влади і панування, що структурується у вигляді чіткої ієрархії схем та концептів дискурсу епохи, відображеного в літературних джерелах) та деконструкції (ідея інтертекстуальності – розімкнення меж тексту, включення його в множину інших текстів, що реконструюють

історичну дійсність). Низку спільних ознак теорія «нового історизму» має з філологічною практикою так званого «повільного читання» (close reading) – аналізом внутрішньої структури тексту поза зовнішніми асоціаціями. Дотичною до «нового історизму» є теорія «насиченого (деталізованого) опису» Кліфорда Гірца – виявлення значення конкретного соціального продукту окремої історичної епохи з розкриттям коннотацій, умовностей, кодів, зафіксованих в ньому авторами. В якості останніх можуть використовуватися смислові конструкції казок, анекдотів, пісень тощо, які також здобувають статус вихідного матеріалу для історичного аналізу. Деякі американські дослідники «нового історизму» відзначають і його тісний зв'язок з прагматизмом, що заперечує можливість остаточної фіксації істинного значення конкретного факту в структурі чітко позначених апріорних схем.

Власне ми маємо тут справу зі своєрідною історизацією літературних джерел минулого, наданням останнім статусу історичного матеріалу. Відбувається зміщення уваги від дослідження літератури як комплексу творів – до літератури як системи текстів, включених у структуру коннотацій постструктуралізму. Сміслове поле поняття «текст» включає в себе у даному випадку всю сукупність предметів матеріальної культури, що постають як вихідний матеріал історичного аналізу новоістористської практики поруч із дослідженнями власне друкованих, текстуальних пам'яток минулого. Як зазначає видатний теоретик «нового історизму» Стівен Грінблат, позначаючи новоістористську методологію терміном «поетика культури», «якщо у тому, що стало відомо як “новий історизм”, є хоч якась цінність, то вона полягає в інтенсивній готовності читати усі текстуальні відбитки минулого з тією увагою, котра за традицією приділялася лише літературним текстам» [5, р. 14]. Він виносить у центр своїх наукових пошуків дослідження літератури англійського Ренесансу, виокремлюючи в тканині шекспірівських драм характерну особливість тогочасної соціальної реальності – суспільну нерівність, легітимізовану владою як інструментом насилля. Образи та герої минулого втрачають свою абстрактність, ілюзорність, перетворюючись на готовий для дослідження історичний матеріал, синтезований згусток історичної епохи Тюдорів. Дуже цікаво ілюструє це російський дослідник Олександр Еткінд: «Сьогодні цікавіше спостерігати, як функціонували в різних обставинах, як стикалися з інститутами та віруваннями однакові прояви людської природи: статева любов й страх смерті; самовідчуття тіла й подив від зустрічі з незвіданим; прагнення до збагачення й потреба надавати сенс усьому існуючому [...]. Увагою до цих універсалій «новий історизм» відрізняється від попередніх, перш за все марксистських, варіантів історизму» [3].

Для Стівена Грінблата принципово важливим є контекстуальний аналіз літературного твору, фіксація так званих «репрезентацій» – сюжетних схем та композицій, що відображають сукупність «культурно-ідеологічних» конструктів того чи іншого історичного періоду. Досліджуючи літературну спадщину Ренесансу, Стівен Грінблат зосереджує увагу на соціально-економічних умовах продукування літературного твору – цензурі та обмежених можливостях книгодрукування, що, з одного боку, мають зовнішній характер стосовно текстового джерела, з іншого – відображаються в тканині літературного твору, опосередкованій інтенціями та морально-психологічними особливостями автора. Він дистанціюється від засад деконструктивістської методології, підкреслюючи соціальний та ідеологічний контекст літературного твору.

Вихідною ланкою новоістористської методології є відмова від формалізованих методик літературознавчого процесу, зокрема, від американського варіанта «нової критики». Пропонований шлях «розуміння» літературних текстів крізь призму історичного контексту заперечує саму ідею «нейтральності» літератури щодо конкретно-історичних умов – провідного (поруч з ідеєю локальності, незвідності літературних творів до спільного знаменника, яким для «нового історизму» є поняття «культурної системи») принципу «нової критики». Текстуальне джерело минулого вже не розглядається лише в межах жанрово-стилістичного аналізу, текст набуває характеристик певної автономії в структурі окремої культурної системи.

Термін «культурна система» посідає визначальне місце в структурі категоріального апарату «нового історизму» поруч із поняттям «соціокультурного поля». Смісловий обсяг означених понять охоплює множину релігійних, морально-етичних, соціально-економічних концептів і схем, легітимованих соціальними інститутами конкретного історичного періоду. Пошук «нового історизму» спрямований на виявлення, розкриття умов і особливостей функціонування локалізованої історичної системи, зафіксованих у фабульно-змістовних конструкціях літературного твору. «Культурна система» або «культурне ціле» постають, за Хайденом Уайтом, первинним елементом історичного аналізу в межах новоістористської методології. Сама історія мислиться «новими істористами» як множина «культурних систем», локалізованих в літературному джерелі. Як зауважує Луї Монроз, «новий історизм» – це просто спроба реконструювати соціокультурне поле, в якому народжувались ті чи інші канонічні літературні чи театральні твори, і співвіднести їх не тільки з іншими жанрами та типами дискурсу, але також і з сучасними їм соціальними інституціями і недискурсивними практиками [1]. Фактично відбувається злиття соціального й культурно-історичного кон-

текстів. Цю особливість новоістористської методології підкреслив Хайден Уайт, зазначивши, що «новий історизм» зводить функціональні особливості соціальності до меж «культурної системи», а культурні функції обмежує структурою тексту.

Відбувається перехід історичного дослідження у літературознавчий аналіз і навпаки. Подібний стан речей знаходить своє концептуальне відображення у відомому формулюванні Луї Монроза: «Історичність текстів та текстуальність історії». Під історичністю текстів Монроз розуміє культурну специфічність, соціальну закоріненість усіх типів письма. Тобто, в нього йдеться не лише про тексти, що досліджуються критиками, але й про тексти, за якими ми досліджуємо самих критиків. Зміст поняття «текстуальність історії» полягає у тому, що, по-перше, ми не маємо прямого доступу до минулого в повному його обсязі й автентичності, до живого матеріального існування; минуле доступне нам лише через текстуальні відбитки суспільства, що вивчається; по-друге, ці текстуальні свідчення, у свою чергу, стали об'єктом наступних текстуальних медитацій, склавши корпус документів, на основі яких історики будують власні тексти, що мають назву «історії» [1].

«Новий історизм», власне, знімає саму опозицію тексту та історії, продовжуючи певною мірою теоретичні пошуки Михайла Бахтіна. Драматичні твори В. Шекспіра у фокусі дослідницької практики «нового історизму» стали тим відправним пунктом, з якого розпочався процес переосмислення понять «історія» та «історична ситуація». Пошуки взаємозв'язку текстуальності та історичного контексту, вписаного у твір, призвели до втрати історією свого статусу наукової дисципліни, в центрі дослідження якої є послідовне саморозгортання в часово-просторових координатах сукупності подій, явищ, процесів. Предметом історичної реконструкції відтак є складна структура взаємозв'язків людей і поведінкових актів в конкретно-історичному середовищі, відображена у мові й «схоплена» у фабулі і композиційних елементах літературного тексту. Як зазначає російській дослідник Ігор Смирнов, «історичний дискурс не в змозі відповідати реальності минулого, оскільки вона зшита з текстів» [2]. Текст набуває характеристик гетерогенної системи, включеної в поле аналогічних текстів-репрезентацій, дискурсивного простору, в якому конкретизуються соціально-історичні концепти влади, примусу, ідеології тощо. Історична реальність конструюється дослідником шляхом інтерпретації текстуальності, виявлення смислотворчих форм, а, отже, втрачається об'єктивність історичного аналізу, як фундаментальна засада традиційної парадигми, ядром якої був принцип історизму, зникає дистанція між суб'єктом і об'єктом дослідження. Найбільш яскравою ілюстрацією такого стану речей може слугувати робота Луї Монроза *Вивчення Ренесансу: поетика і*

політика культури, де він зазначає: новизна нового історизму в порівнянні з історизмом старим полягає у тому, що він не відмовляється від проблематизованих розбіжностей між «літературою» та «історією», між «текстом» і «контекстом», а також у тому, що він заперечує панівну тенденцію до покладання в центр певної однорідної і автономної одиниці – або Автора, або Твору, – протиставляючи цю фігуру соціальному чи літературному тлові [1].

Новітні теорії текстуальності – постструктуралізм, деконструкція, лінгвістичний аналіз тощо – за вихідну умову власних концептуальних утворень приймають ідею поліваріантності, індетермінованості смислотворчих побудов в різних знаково-мовленневих системах. Будь-який текст не має чітко визначених словесних рамок, він відкритий для інтерпретації. Разом з тим дискурсивні практики письма та читання є історичними, вони соціально детерміновані і мають власних суб'єктів. Парадоксальність ситуації полягає у співіснуванні, з одного боку, індетермінованих, локальних смислороджуючих процесів у структурі тексту, з іншого – чіткої конкретності (визначеності) дискурсивних практик письма, мови, читання та інтерпретації. Як зазначає Луї Монроз, мета нової соціально-історичної критики (тобто «нового історизму») – аналіз взаємодії дискурсивних практик, специфічних для даної культури. При цьому нова соціально-історична критика має постійно усвідомлювати, що й вона сама є подібною ж практикою і, відповідно, бере участь у тій взаємодії, яку намагається аналізувати [1].

Як і кожне інтелектуальне явище, «новий історизм» має свої сильні й слабкі боки. Переосмислення звичних методологічних підходів та принципів дослідження історичної дійсності, ігнорування (а іноді і повне заперечення) класичних історіософських зразків, перш за все історичистської парадигми, особливо в марксистському варіанті, її підміна принципом текстуального аналізу історичності викликає цілий комплекс запитань, широкий спектр критичних зауважень і заперечень. Умовно їх можна розділити на дві групи. До першої належать думки з приводу хибності методологічних принципів «нового історизму», до другої – спроби представити його як окреме, локальне утворення, гілку постструктуралістської чи деконструктивістської течій. Мабуть, було б недоцільним докладно зупинятися на кожній з них, варто лише окреслити загальні їх контури.

Найчастіше «новому історизмові» закидають втрату зв'язку, як це не парадоксально, з фундаментальними засадами і методологією дослідження історичної дійсності в межах постмодерністської парадигми. В комплексі постмодернізму історія розглядається як множина локальних, не пов'язаних між собою, індетермінованих подій, явищ, процесів. Вихідним принципом її

аналізу постає деконструктивістська методологія «розчленування» історичної дійсності на окремі складові для подальшої інтерпретації крізь призму світоглядних настанов і принципів окремого індивіда. Сучасність в цьому контексті набувала статусу пост-історії, як змінної, завжди рухомої сутності, що не може бути локалізована в межах визначеності, зафіксованості і тому не може слугувати предметом історичного аналізу. «Новий історизм», у свою чергу, розглядає сучасність як специфічний пояснювальний ресурс, своєрідний критерій оцінки минулого, надаючи їй характеристики предмету історичного інтересу поруч із множиною інших. Він трансформує сучасні світоглядні настанови на історичну практику людської цивілізації, намагаючись виокремити історичне знання, зачароване в текстуальних відбитках минулого, яке стає вихідною точкою для розуміння сучасних подій і явищ.

Як уже відзначалося, вихідною засадою власної методології «новий історизм» бере постструктуралістські варіанти пізнання соціальної реальності. Спільність поняттєвого апарату, методик дослідження історичної дійсності як текстуального феномена мимоволі дає підстави для визнання «нового історизму» ланкою постструктуралістської моделі. Принципова відмінність між цими двома напрямами полягає у розумінні смислового навантаження понять «текст» і «контекст». Постструктуралізм ототожнював усе багатоманіття проявів історичної діяльності людей з письмовим текстом як єдиним можливим засобом її фіксації. В кінцевому підсумку ця ідея звелась до того, що буквально все стало розглядатись як текст: література, суспільство, культура, історія. Думка, що історія і суспільство можуть бути прочитані як текст, дало сприйняття людської історії як єдиного інтертексту. В результаті текст має практично автономне існування і унікальну особливість «прочитувати» історію. Реально текст замінює історію, остання – це ніщо інше, як історія прочитання тексту.

«Новий історизм» розмежовує поняття «текст» і «контекст». Якщо перше фіксує сукупність смислотворчих настановок, кодів, шифрів, зафіксованих у знаковій системі, то другому надається статус множини діяльнісно-поведінкових форм, атрибутів історичної епохи, зашифрованих у тканині тексту. Показовим тут видається приклад Луї Монроза, який він наводить в своїй праці *Вивчення Ренесансу: поетика і політика культури*. Популярні вистави при англійському королівському дворі XVI століття, описані в творах Шекспіра, які в алегоричній формі зображували непорочність королеви, ототожнюючи її з непорочністю Христа, виступали як зразок історичного, тла, кодово-символічної системи, зафіксованої в текстуальному матеріалі. У свою чергу, трансформуючись крізь призму новоісторичистської методології, що виокремлювала їх глибинний зміст, вони ставали прикладом боротьби

англійської правлячої династії з Ватиканом, виявлялися зразком власне історичного контексту, включеного в літературний твір.

Якщо, на думку постструктуралістів, поза текстом нічого не існує, то поняття «контексту» для «нового історизму» охоплює широкий спектр діяльнісних актів, психологічних взаємозв'язків, архівованих в структурі літературного джерела. Історичний контекст в новоістористській методології є аналогом поняття «культурна система», яка охоплює множинну соціальних практик та інституцій, що існують як функції цієї системи. Така постановка питання несумісна з традиційною марксистською методологією історичного аналізу, що наголошувала на первинності соціального у порівнянні з культурним.

Суттєвою відмінністю «нового історизму» від деконструктивістської моделі історичного пізнання є принцип реконтекстуалізації. Розкриття через текстуальний аналіз ситуативних особливостей та атрибутів конкретно-історичного відрізка часу, а також психологічних інтенцій автора, принципово відрізняється від пошуку лише логічних суперечностей у тексті, що виступало основою історичного аналізу деконструктивізму.

Звичайно, можна в чомусь не погоджуватись з підходами до історико-літературного аналізу, запропонованими «новими істористами». Як і кожна нова методологія, вони мають свої слабкі й сильні сторони. Її відмінність від класичних зразків, своєрідна еkleктичність і неструктурованість викликає широкий спектр питань, думок і пропозицій. Але, разом з тим, це не є підставою для відмови «новому історизму» у праві на існування. Єдиного критерію оцінки істинності чи хибності того або іншого методу не існує і існувати не може, все залежить від світоглядних та наукових настанов дослідника.

Власне будь-які претензії на універсально-істинний статус конкретної методологічної практики пізнання історичного досвіду людства є завжди умовними. Змінюється предмет дослідження, зазнають трансформації вихідні критерії аналізу історичного матеріалу, навіть сам термін «історія» охоплює надзвичайно складну панораму значень та інтерпретацій – від сукупності матеріальних і духовних пам'яток минулих поколінь до стрункої системи історичного знання, інформації про минуле, верифікованої крізь призму наукового аналізу. «Новий історизм» не претендує на універсальну значущість чи методологічну довершеність своїх постулатів. Він лише пропонує подивитися на процес розвитку людства поза обмеженими рамками класичних історико-філософських і літературознавчих конструкцій, здобуваючи тим самим популярність і значущість в широких колах західноєвропейської наукової спільноти.

Показовою в цьому контексті нам здається думка Луї Монроза

про перспективи подальшої наукової плідності «нового історизму». Він вважає: численні дисертації, конференції й публікації, що вписують себе в рамки «нового історизму», безперечно засвідчують авторитетність і престижність даного напрямку. І все ж залишається невідомим, чи не виявиться цей черговий «ізм» із його культовим епітетом «новий», однією з тимчасових інтелектуальних фантазій. Але напевне зрозуміло одне – «новий історизм» ще не почав зникати з академічної сцени і не перетворився на просту поживу для інтерпретаторів [1]. Дослідження цієї проблематики розвиваються, постійно з'являються нові ідеї, що знаходять своє обґрунтування в межах постмодерного світогляду. Це певним чином ускладнює їх теоретичний розгляд, але, з іншого боку, надає матеріал для подальшого їх аналізу, допомагає сформувати власну позицію стосовно сучасного стану розвитку історико-філософської думки нашого часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Монроз А.** *Изучение Ренессанса: Поэтика и политика культуры* // <http://www.nlo.magazine.ru>
2. **Смирнов И.** *Новый историзм как момент истории (По поводу статьи А. М. Эткинды «Новый историзм, русская версия»* // <http://www.nlo.magazine.ru>
3. **Эткинд А.** *Новый историзм, русская версия* // <http://www.nlo.magazine.ru>
4. **Abrams I.** *A Glossary of literary terms.* – Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 1993.
5. **Greenblatt S. J.** *Learning to Curse. Essays in Early Modern Culture.* – New York: Routledge, 1990.

Манюк О. (Днепропетровск)

МОДЕРН: ВОПРОС О СУБСТАНЦИИ

Тема, представлена в названии статьи, вызвана размышлениями автора о принципах экспликации понятия субстанции в учениях Декарта, Спинозы и Лейбница (составляющих некую фундаментальную триаду в онтологии модерна). В самом деле, это понятие настолько полно вписано в классическую западно-европейскую философию, что его значимость и содержание представляются чем-то незыблемым и само собой разумеющимся. Но так ли это? Разрыв между модерном и постмодерном не случайно произошёл в плоскости онтологии; следовательно, вопрос о субстанции отнюдь не снят.

Поставить вопрос о субстанции – означает реинтерпретировать классиков модерна так, чтобы концептуальный внутренний диссонанс их мысли, объясняющий переход от модерна к постмодерну,